

Börtönfeljegyzések Göncz Árpádról

Bevezető

Levéltárosként a 2010-es évek második felében olyan pozícióban dolgoztam, ahol szoros kapcsolatot kellett tartanom szinte mindegyik központi államigazgatási szervvel. Ezek egyike volt a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága. Úgy látszik, jó benyomást tehettem rájuk, mert egyszer váratlanul megkerestek: átadnának néhány olyan személyi jellegű belső iratanyagot, amelyek az 1956-os perekhez kapcsolódnak. A büntetés-végrehajtási intézetekben, vagyis a börtönökben az elítéltekről vezetett hivatalos nyilvántartásról volt szó. Ezeket, alapesetben, nem adják át a levéltárnak, de most kivételt tennének. Természetesen igent mondtam, és ezzel létrejött az „1956-os elítéltek személyi anyagai (1956-1963)” megnevezésű levéltári állag (érdeklődők számára a törzsszáma: HU-MNL-OL-XIX-E-5-b).

Göncz Árpád személyi dokumentációja

Göncz Árpád író, műfordító, a Harmadik Magyar Köztársaság elnökének életútját és munkásságát ismertnek tekintem, bemutatására nem térek ki.

1957. májusban tartóztatták le, és a Bibó-per másodrendű vádlottjaként 1958. augusztus 2-án ítélték életfogytiglani börtönbüntetésre.

Büntetését a Budapesti Országos Börtönben („Gyűjtő”) kezdte meg, innen szállították 1959 májusában a váci börtönbe. Itt 1960. márciusban részt vett az éhségsztrájkban. Márianosztrára került, ahonnan pár hónap után – pótnyomozás keretében – visszaszállították Budapestre. 1960. november 22-étől 1963. június 13-ig újra a „Gyűjtő” foglya. Ekkor szabadul, az amnesztia rendelkezéseihez képest későbbi időpontban.

Az öt évig tartó börtönéletét fogvatartói is dokumentálták.

KERESZTES CSABA (1976) levéltáros, a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának főlevéltáros-főtanácsosa.

A büntetés-végrehajtás korabeli személyi nyilvántartása egyfajta kartoték, az ilyenkor szokásos adatoknak úrlapszerűen elrendezett rovatokkal. A név, a családi és a foglalkozási adatokon kívül felvitték a letartóztatás idejét, bűntársainak nevét, a raboskodás helyeit és idejét, az egészségi és fegyelmi adatokat stb. (Természetesen a személyi leírás is helyet kapott. Göncz esetében: magassága 173 cm, szeme barna, álla hegyes, szemöldöke barna, bajusza barna, homloka magas, fogazata hiányos, hajszíne barna, szája rendes, arcformája kerek, orra rendes, szakállja rendes. Esetleges álneve nem volt.)

Feljegyezték a bűncselekményért kiszabott ítélet rövid indokolását is, azonban a legnagyobb helyet a „Feljegyzések: a letartóztatott magatartásáról, fejlődéséről” megnevezésű rész tette ki. Ezen belül „A nevelő értékelései” rovatban átfogó jellegűnek szánt jellemzéseket állítottak össze.

Ez számunkra a leginkább érdekes.

Göncz Árpádról nem készült sok (valamivel kevesebb, mint Bibó esetében), azonban a röviden leírtak nemcsak (vagy talán egyáltalán nem) az elítéltet minősítik és jellemzik, hanem az adott kort. Az adott kor emberét. A börtönök nevelőtisztjei – úgy tűnik – komolyan vették hivatásukat, és figyelemmel kísérték elítélteik közösségi magatartását, politikai haladását. Legalábbis az elvárásaik erre irányultak.

Göncz esetében is tisztában voltak a vádakkal, valamint az ítélet tartalmával. A börtönben töltött évek során azt fürkészték: mennyiben módosult az elítélt véleménye. Ha nem, csalódottak lettek. Kíváncsiak voltak arra is, milyen ember az elítélt, milyen a jelleme, természete. Igyekezte is megismerni, és lakonikusan összefoglalni.

Eközben nem örkényi ötperceseket alkottak – inkább Rejtő Jenőit, és ezért néha olyan érzése van az embernek, mintha Török Szultán valamelyik levelét olvasná.

Nyilvánvalóan nem elvárható, hogy egy „bv” intézet munkatársai tudósi ismeretekkel rendelkezzenek, azonban mégis megdöbbenő, hogy egy körülbelül négy elemis tudásszinten szerették volna átnevelni a fogvatartottakat.

A közlés jellege

A „Feljegyzések” rövidebb-hosszabb bejegyzéseit szinte betűhíven közlöm. Semmin se változtattam, még az egyértelmű elgépeléseken, vagy egybeírásokon sem. A szövegek egy része kézzel íródott, ezeket *dólt* betűvel közlöm. A másik részük írógépen készült, amely esetben nem lehet tudni, hogy eredetileg tartalmazott-e „í”, „ú” vagy „ű” betűt. Az „ö” betű biztosan megvolt, ugyanis ezt – következtelenül bár –, de használták. Több esetben látszik, hogy a félregépelte betűre utólag ráverték a helyeset, ez esetben ez utóbbit szerepeltetem. Viszont minden más esetben meghagytam az eredeti betűket, elgépeléseket, értelmetlen szavakat, betű- vagy központozási hiányokat. A rövidítéseket sem oldottam fel, kitalálhatóak.

A bv-tisztek, nevelők neveit csak kezdőbetűkkel jelzem.

Szövegek

Az ítélet indokolása:

956 ell. for alatt Bpen A Nagy Imre csoportal csatlakozott és annak volt a segítője

A nevelő értékelései:

1960.3.09

Nevezett elítélt magaviselete az őrséggel szemben jó. Munkához való viszonya kielégítő. Nagy műveltségű de ezt nem használja fel elítélt társai nevelésére. Bűncselekményét bizonyos mértékben elismeri és ehhez mérten az ítéletét is sokalja.

Sz. törm

60-1-10 O. B. Vác

A II. körleten mint fordító ba dolgozott itt a munkáját több kevesebb szorgalommal látta el.

H. L.

60- 4. hó

7-9 közötti időbe sztrájk hangadó volt.

H. L.

60. 7. 24.

Az itele alatt magaviselete ellen kifogás nem merült fel. Vigkedélyű, ezért fokozotabban kell őtt figyelni.

G.

1960. X. 18. Katonai Börtön, Budapest

Nevezett izgága természetü amelyért figyelmeztetve lett többször, egyébként sima modorú szeret hízelegni, ezáltal igyekszik az őrség bizalmába férközni, egyébként dicsekvő természetü, sok beszédel hívja fel magára a figyelmet, egyébként túlzott udvariasságra hajlamos, ezért kell rá különösen vigyázni

Szoba rendért figyelmeztetve lett állandóan szem előtt kell tartani hogy a rendet betartsa

B. törm

1960.12.10.

Nevezett elítélt rövid ittartózkodása alatt a magatartási szabályokat betartotta a tiszteletet mindenkinek megadta személyével kapcsolatos kifogás nemmerült fel.

L. törm, nevelő

B. O. B.

Nevezett elítélt magatartásával az utóbbi időben nincs baj. Eleinte több alkalommal kellett figyelmeztetni kisebb fegyelmezetlenségeiért. Pl. séta alkalmával beszélgetet, 3 hó mozi és kulturális, valamit sport megvonásban lett részesítve.

Alaptermészete, hizelgő, ravasz és simulékony. Szeret nagyon sokat beszélni, és a beszédjével akarja magának megnyerni az elítélt társait. Mikor az elítélt társai rájönnek a turpiságaira nem hisznek neki, akkor a dicsekvéseivel akarja elterelni a figyelmet.

Bűncselekményével kapcsolatban csak részben ismeri magát bűnösnek és így az ítéletet is sokalja. Egyébként nem őszinte, ami megmutatkozik abban, hogyha valami fegyelmezetlenséget elkövet, igyekszik magát tisztázni és akkor hazudozik, és akkor másra akarja a felelőséget háritani. Így van a bűncselekmény elkövetésének beismerésével is. Mászt hibáztat, azért amit elkövetett. Így a bűncselekmény megbánását nem tapasztaltam nála még.

A munkához való viszonya jó. A kiadott munkát mindig igyekszik a legnagyobb szorgalommal elvégezni. Ezen a téren megállja a helyét ebben a munkakörben.

Politikai beállítottságát nehéz kiismerni mert ezen a téren tartózkodó. Ellenséges magatartást nem tapasztaltam nála.

A többszöri megfigyelésem alapján az a tapasztalatom, hogy némileg változtatt a magatartásán, mert az utóbbi időben a zárkarenddel kapcsolatban nincs nála baj. A börtönszabályait is betartja és így a magatartásán javulás mutatkozik. Ezt fokozni kell, többször kell vele egyénileg foglalkozni és felkell hívni a figyelmét, mindennemű kisebb fegyelmezetlenségre. Így válik fegyelmezett emberré.

Budapest, 1961 november hó 22.

B. J., nevelő

Bpest.Orsz.Bört.

A nevezett elítéltel a börtönbüntetés ideje alatt különösebb probléma nem volt. A befogadásától eltelt idő alatt fegyelmileg egyszer volt felelőségre vonva. 1960. ápr a váci éhségstrájkba való részvét miatt.

Magatartásában a kezdeti időkhöz viszonyítva nagy változás történt. Eleinte csak a kényszer és a fegyelmitől való félelemben tartotta be a szabályokat. Ma e téren is azt lehet tapasztalni hogy a szabályokat rendesen betartja és a kapott utasításokat ellentmondás nélkül végrehajtja. Felügyelettel szembe tisztelet tudóan viselkedik. körlétét tisztán tartja.

Munkához való viszonya jó. A kiadott munkát mindenkor a legjobb tudása szerint végzi el.

A bűncselekményével kapcsolatba elmondja azt hogy a büntetést akkor mikor kiszabták reálisnak tartotta a körülményekhez mérten szükséges volt a rend érdekében de most mikor a hejzet konszolidálódott talán helyes volna az ő elgondolása szerint annak hogy az ítéletet csökkentésük részükre. Tehát elismeri azt hogy vétett a társadalmi rendünk ellen de az ítéletét sokalja.

Elítélt társait megbecsülésbe részesíti és összeférhetőséget tanusit, közösségbe beilleszkedik.

Politikai nézete és nyilvánulása pozitívnek értékelhető.

a társait figyelmezteti hejtelen nézetek levetkezésére. Pld.A Heti Híradóban megjelent politikai cikkeket rendszeresen olvassa és azt társaival igyekszik társaival kiértékelni de a hejtelen nézeteket is megpróbálja leszerelni a társai előtt. Hiányosság még az nála hogy sok esetben hirtelen felindultsága, amit meg kell szüntetni.

Továbbá kpmoly elhatározottságra kell nevelni.

Budapest. 1962.november.19.én

B. S. törm, nevelő

Orsz.Bört. Bpest.

A nevezett elítelt magatartása ellen kifogás nincs.

Fegyelmezetten viselkedik minden előljárójával szembe. Munka viszonya jó.

Szorgalmas ember. Javaslom közösségi vezető munkával megbizni.

Budapest.1963.április.18.án.

B. S. törm, nevelő

Ügyével kapcsolatosan ügyvédi beszélőt kért ezt a parancsnok elvtárs megengedte neki.

Bp. 1963. máj 10-én

M nevelő

Orsz Bört. Bp. 963.6.6-án

Nevezett elítelt a jó munkálya eredmény képpen 1963 jun 2-án 20 perc beszélő hosszabbításban részesült.Egyébként a jelen pillanatban ugy a munkairányítója, mint a biztonság megvan a magatartásával elégedve.

Budapest 1963 jún.6-án.

M. A. bv ftörm, nevelő

Budapesti Katonai Börtön

Parancsnokság

Jellemzés

Göncz Árpád, 476-040 Tlsz. szül: Budapest, 1922 február 10-én. anyja: Hermann Ilona, letartóztatottról.

1960 április 7-én egésznap az étkezést felvette és a rábizott munkát is elvégezte.

1960 április 8.-án a reggelit és vacsorát felvette de az ebédet nem. A rábizott munkáz elvégezte.

1960 április 9.-én az étkezést felvette és rendszeren dolgozott, tehát csak az elfekvő iratok szerint 8.-án az ebédet nem fogadta el.

Nevezett 1960 szeptember 3.-án lett a vizsgálati osztálytól a katonai börtönben átszállítva.

Simamodoru, hizelgő természetű, igyekszik más letartóztatottat ez által maga számára megnyeri, ez után főlényeskedő velük szemben.

Csak kemény és határozott fellépéssel lehet vele bánni, a legkisebb fegyvelm-sértésre is fel kell hívni a figyelmét, ellenkező esetben elszemtelenedik az őrséggel szemben is.

Szeret nagyon sokat beszélni, de a parancsokat és utasításokat, ezen hibájától eltekint, mikor látja, hogy hizelgéssel semmire sem tud menni maradéktalanul végrehajtja.

A börtön szabályokat betartja, ezen a téren nincs ellene kifogás, amióta itt van. Dicséretben nem részesült, fegyelmi fenytése sem volt.

Budapest, 1960 október 25.-én.

B. F. bv törm, nevelő

A TVR a. felülvizsgálva
1961. APR 14
MINŐSITVE

Belügyminisztérium
1922.02.10./

Göncz Árpád.
név
476-040
törzsszám, szül. év

Bűncselekménye <i>hitelenség, min. nea</i>	Szakképzettsége <i>kezeselő</i>
Büntetési idő összesen <i>életfogyt. 15 a</i>	Iskolai végzettsége <i>jogi egyetem</i>
Büntetésének	Családi állapota <i>nős</i>
lete lejár	Vagyoni helyzete <i>nincs</i>
kétharmada lejár	Utolsó munkahelye
háromnegyede lejár	Eü. vizsgálat szerint milyen munkára alkalmas
Szabadulás napja <i>Fl. 5. 23. felt. mod. képt.</i>	

Megjegyzés: ✓

(40) Bizottságilag felülvizsgálva, Bp, 1962; IX, 11

Bitó

Magyar Nemzeti Levéltár